

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI DIN CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE „ISIDOR TODORAN”

DUMNEZEUL CEL VIU ÎN PENTATEUH.

EXEGEZA UNUI CONCEPT

– TEZĂ DE DOCTORAT –

REZUMAT

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

PR. PROF. UNIV. DR. IOAN **CHIRILĂ**

DOCTORAND:

ELENA **ONEȚIU**

CLUJ-NAPOCA

2021

CUPRINS

Cuprins	2
Abrevieri	4
1. Abrevieri scripturistice.....	4
2. Alte abrevieri	5
Introducere	9
1. Structura lucrării	12
2. Obiectivele cercetării	13
3. Metodologia cercetării	13
4. Stadiul actual al cercetării	15
4.1. Stadiul cercetării pe plan național.....	15
4.2. Stadiul cercetării pe plan internațional	16
Capitolul I. Delimitări terminologice și semantice ale expresiei <i>Dumnezeul cel viu</i>	21
I.1. Etimologia și ocurențele verbului „a trăi”/„a viețui” (חַיָּה)	21
I.2. Sensurile contextuale ale <i>vieții</i> în Vechiul Testament.....	25
I.1.1. Durată de viață.....	26
I.1.2. O viziune dinamică asupra vieții și a morții	26
I.1.3. Păzirea poruncilor și rămânerea în viață.....	30
I.1.4. Căutarea lui Dumnezeu – sursă a vieții comunitare	31
I.1.5. Dumnezeu Dătătorul vieții.....	33
I.1.6. <i>Dumnezeul cel viu</i>	35
Capitolul II. Expresia <i>Dumnezeul cel viu</i> în Pentateuh – abordare exegetică	40
II.1. A asculta glasul <i>Dumnezeului celui viu</i> și a rămâne în viață – repere exegetice la Deuteronom 4,33.....	42
II.1.1. Contextualizare.....	42
II.1.2. Structură și conținut	44
II.1.3. Abordare exegetic-teologică	46
Concluzii	72
II.2. Revelația de la Sinai și răspunsul lui Israel – repere exegetice la Deuteronom 5,26	74

II.2.1. Contextualizare.....	74
II.2.2. Structură și conținut	75
II.2.3. Abordare exegetic-teologică	76
Concluzii	89
Capitolul III. Jurământul în numele lui Yahwe.....	90
III.1. Formula de jurământ „Viu sunt Eu” – repere exegetice la <i>Numerii</i> 14,21 și 14,28	90
III.1.1. Contextualizare	92
III.1.2. Structură și conținut	95
III.1.3. Abordare exegetic-teologică	98
Concluzii	121
III.2. A sluji <i>Dumnezeului celui viu</i> – repere exegetice la <i>Deuteronom</i> 32,40	122
III.2.1. Contextualizare	122
III.2.2. Structura și conținut	125
III.2.3. Abordare exegetic-teologică	127
Concluzii	145
Capitolul IV. <i>Dumnezeul cel viu și teologia vieții în Vechiul Testament</i>.....	147
IV.1. Orânduiri dumnezeiești pentru viețuirea cea adevărată: „Să nu ucizi” (Ieș 20,13/Deut 5,17)	147
IV.1.1. Protejarea vieții omului în Vechiul Testament	148
IV.1.2. Noi valențe ale însemnătății vieții în Noul Testament.....	152
IV.2. <i>Dumnezeul cel viu și viața din perspectivă vechi-testamentară</i>	159
IV.2.1. <i>Dumnezeul cel viu: Creator, Proniator, Izbăvitor și Judecător</i>	159
IV.2.2. Înțelesurile vieții din perspectiva vechi-testamentară.....	165
IV.3. <i>Dumnezeul cel viu și viața în Deuteronom</i>	174
IV.3.1. Yahwe și ascultarea ca sursă a vieții (Deut 30)	176
IV.3.2. Cuvântul lui Dumnezeu ca sursă a vieții (Deut 8,3; 32,47).....	180
IV.3.3. Perspective teologice	184
Concluzii	189
Bibliografie	192

DUMNEZEUL CEL VIU ÎN PENTATEUH. EXEGEZA UNUI CONCEPT

CUVINTE CHEIE: *Dumnezeul cel viu, viață, jurământ, cuvânt, poruncă, lege, legământ, numele Domnului*

În Vechiul Testament nu este expusă o concepție dogmatică sau filosofică, abstractă despre Dumnezeu, ci se arată modul concret în care El S-a revelat pe Sine în istorie. Dumnezeu Vechiului Testament nu este o ființă abstractă, statică, imobilă, ci El este Cel care transcende toate ființele umane, Dumnezeu cerului și al pământului, care Se descoperă pe Sine în multe chipuri și în multe locuri. Dar acest element al activității în sine nu constituie conținutul complet sau central al Ființei Sale, ci doar un mod prin care Se dezvăluie, Dumnezeu fiind mult mai mult decât atât. El este însăși plenitudinea vieții, întreaga viață izvorând din Sine, El dând omului „suflare de viață” (Fac 2,7)¹.

Vechiul Testament vorbește despre activitatea și revelația de Sine, lucrarea Sa în univers și în istorie, despre pedagogia, mila și minunile Sale. Această remarcabilă vorbire despre intervenția lui Dumnezeu în istorie în cele mai diverse forme indică faptul că Dumnezeu este viu, idee fundamentală a concepției ebraice despre Dumnezeu². Dumnezeu Vechiului Testament este viu, activ și personal, care Se face cunoscut lui Israel și continuă să Se manifeste neîntrerupt prin noi și noi acte de revelație în istoria poporului Său. Dumnezeu a fost perceput de israeliți ca o ființă personală, accesibilă omului, care Se manifestă în creația Sa de-a lungul întregii istorii³. Poate că niciun cuvânt nu rezumă mai bine concepția biblică despre Yahwe decât cuvântul „viu”; căci viața Lui include realitatea Sa personală, activitatea și voința Sa, imanența unită cu transcendența Sa asupra omului, asupra creației, asupra tuturor ființelor⁴.

Acest accent pus pe existența vie a lui Dumnezeu este marcant, fiind evidențiat în special în paralelismul antitetic dintre iahvism și baalism, dintre Dumnezeu cel viu și idoli. În decursul

¹ THEODORUS CHRISTIAAN VRIEZEN, *An Outline of Old Testament Theology*, 2nd ed (Oxford: Blackwell, 1970), 317–18.

² VRIEZEN, 317.

³ PAUL VAN IMSCHOOT, *Theologie de l'Ancien Testament. Tome I*, Bibliothèque de théologie. Série III. Théologie biblique, vol. 2 (Tournai: Desclée et Cie, 1954), 29.

⁴ JOHN L. MCKENZIE S. J., *Dictionary Of The Bible* (New York: A Touchstone Book, 1965), 317.

timpului, poporul ales și-a formalizat credința și, deși nu are o gândire dogmatică foarte dezvoltată, în procesul de formalizare al credinței a elaborat, plecând de la cele zece porunci, Shema Israel, mărturisirea de credință conform căreia Dumnezeu este Unul. Însă unicitatea afirmată trebuie să fie susținută de elementele revelaționale care arată în mod concret faptul că Dumnezeu este Unul. Din cadrul acestor elemente am ales tema Dumnezeu cel viu, considerând că ea este relevantă pentru a evidenția caracterul precar al tuturor sistemelor politeiste.

În elaborarea lucrării vom evidenția înțelesurile concrete ale expresiei *Dumnezeul cel viu*, pornind de la originea cuvintelor din care este compusă expresia, deoarece de-a lungul timpului a existat tendința de a înțelege că termenul „unu” din Shema Israel se referă la modul de ființare a lui Dumnezeu prin Sine, ca o Unică Persoană, de aici derivând monoteismul monopersonalist iudaic. Însă expresia nu se referă în chip absolut doar la nivelul amintit mai sus, ci, în același timp, ea afirmă faptul că nu mai există alt Dumnezeu în afară de Dumnezeul lui Israel, iar în cazul Lui putem vorbi despre un al doilea plan, despre planul relației lui Dumnezeu cu creația, relație în care El săvârșește acte concrete, pe baza cărora putem să-L cunoaștem pe Dumnezeu cel viu. Prin înțelegerea expresiei *Dumnezeul cel viu* accedem spre culmea „manifestării lui Dumnezeu ca iubire în istorie”⁵.

Am optat pentru această temă din convingerea că tratarea ei va aduce un plus teologiei biblice vechi-testamentare românești, având în vedere importanța temei și volumul restrâns de studii dedicate acesteia. Pe de altă parte, cercetarea propusă dorește creionarea un posibil răspuns pentru cei care observă o singură realitatea existenței, înlăturând total posibilitatea unei alte existențe. Prin evidențierea și înțelegerea modului în care *Dumnezeul cel viu* a lucrat în viețile oamenilor, există posibilitatea redescoperirii unei perspective teocentrice pentru omul modern, prezentându-i elemente de raportare și de ancorare în transcendent, prin reorientarea perspectivei vieții strict materiale înspre una spirituală; conștientizarea și trăirea „viu-lui” veșnic; mărturia despre Dumnezeul cel viu realizată în sânul unității noastre cu El⁶.

⁵ IOAN CHIRILĂ, *Cartea profetului Osea. Breviarum al gnoseologiei Vechiului Testament* (Cluj-Napoca: Limes, 1999), 237.

⁶ IOAN CHIRILĂ, „Viul – ființa și legile seculare ale vieții”, în *Medicii și Biserica. Familia, nașterea, tehnologii medicale de reproducere asistată (poziții teologice, medicale, juridice, filosofice)*, ed. Mircea Gelu Buta, vol. IV (Cluj-Napoca: Renașterea, 2006), 35.

Având în vedere că Sfânta Scriptură cuprinde, fie într-o formă tipologică, fie într-una explicită, „tiparele fundamentale ale vieții duhovnicești, etapele și transformările pe care le străbate în urcușul său”⁷, analiza pasajelor scripturistice legate de această temă pot sta la baza cercetării de sine a fiecărei persoane care-și dorește cunoașterea cea adevărată a Dumnezeuului celui viu, oferind repere pe calea spre înțelegerea și trăirea vieții în sensul ei cel mai deplin: „Și aceasta este viața veșnică: Să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis” (In 17,3).

Prin analiza expresiei „Dumnezeu cel viu” în textele Pentateuhului descoperim temeiurile biblice ale învățaturii dogmatice referitoare la existența vie a lui Dumnezeu, El fiind Izvorul întregii vieți și care continuă să lucreze și să Se comunice lumii, purtând în grija Sa întreaga creație. Dumnezeu veghează asupra omului încă din momentul procreării (Ier 1,5), până în cel al morții, omul viețuind în întreaga sa existență cu promisiunea divină de a „a fi cu”⁸.

Tema Dumnezeu cel viu are o relevanță deosebită pentru spațiul cercetării scripturistice, fiind des amintită în tratatele de teologie biblică. Însă abordarea acestui subiect din perspectivă de exegetică biblică este foarte restrânsă atât în limba română, cât și în mediul internațional (există doar o teză de doctorat care abordează acest subiect din perspectivă biblică, însă aceasta urmărește analiza tuturor ocurențelor expresiei din întreaga Scriptură, fapt care nu permite o analiză aprofundată a fiecărei expresii: Edward E. Everding, *The Living God: A Study in the Function and Meaning of Biblical Terminology*, Harvard: teză de doctorat nepublicată, 1968). Lucrarea de față vine să acopere acest gol și să se alăture studiilor de specialitate, oferind perspectivele necesare ancorării discursului teologic în rescriptul biblic. Demersul nostru s-a concentrat însă pe o analiză exegetic-teologică în strânsă legătură cu sensurile originare din textul biblic, neseperate de contextul istoric, social, cultural, religios în care au fost enunțate. Analiza acestor arii tematice clarifică conotațiile expresiei *Dumnezeu cel viu* și reliefează atât modurile în care a fost folosită/receptată în contextul Vechiului Testament, permițând, în același timp, o reactualizare a sensurilor pierdute. Prin realizarea studiului nostru se oferă premise pentru fundamentarea biblică a discursului teologic referitor la tema vieții, făcând deschideri spre aplicabilitatea temei și în alte

⁷ IOSIF HAZZAYA, *Scrieri duhovnicești*, trad. Agapie Corbu (Arad: Sfântul Nectarie, 2019), LXVI.

⁸ CRISTIAN PRILIPCEANU, *Teologia numelor divine din Vechiul Testament* (Iași: Doxologia, 2014), 71.

domenii decât cel al teologiei biblice, în special pentru dialogul interreligios. În același timp, teza oferă un sistem de referință biblic în dialogul cu privire la problemele etice ale raportului față de viață, care primesc din ce în ce mai multă atenție în prezent.

1. Structura lucrării

În lucrarea de față ne-am propus alcătuirea unui studiu exegetic-teologic prin care să evidențiem sensurile teologice ale numirii *Dumnezeul cel viu*. Demersul nostru a pornit de la delimitarea terminologică și semantică a termenilor cheie ai expresiei, continuând cu aprofundarea exegetică a locurilor în care apare expresia *Dumnezeul cel viu* și formula de jurământ „Viu sunt Eu”, iar la final am oferit câteva perspective biblice referitoare la teologia vieții.

Lucrarea este structurată în patru capitole principale, fiind precedată de o *Introducere* (pp. 9-20) și urmată de câteva *Concluzii* (pp. 189-191). Secțiunea introductivă cuprinde elemente generale asupra temei, obiectivele lucrării, metodologia și stadiul actual al cercetării, atât la nivel național, cât și internațional.

Lucrarea debutează cu un capitol de delimitări terminologice, care au scopul definirii și aprofundării termenilor importanți în înțelegerea temei (capitolul I. Delimitări terminologice și semantice ale expresiei *Dumnezeul cel viu*, pp. 21-39). Definirea și delimitarea terminologică creionează cadrul general al tezei și subliniind perspectivele dezvoltate în capitolele de analiză exegetică.

Partea a doua a lucrării (capitolul 2: *Expresia Dumnezeu cel viu în Pentateuh – abordare exegetică*, pp. 40-89) propune o analiză exegetic-teologică a locurilor în care apare expresia „Dumnezeul cel viu” în Pentateuh, și anume: „A mai auzit, oare, vreun popor glasul *Dumnezeului celui viu*, grăind din mijlocul focului, cum ai auzit tu și să rămână viu?” (Deut 4,33) și „Căci este oare vreun om care să audă glasul *Dumnezeului celui viu* grăind din mijlocul focului, cum am auzit noi, și să rămână viu?” (Deut 5,26). Această analiză amănunțită, a permis evidențierea sensurilor teologice ale expresiei, *Dumnezeul cel viu* fiind Cel care ales poporul lui Israel dintre celelalte popoare, a încheiat un legământ cu acesta și le-a dat o lege prin respectarea căreia poporul poate trăi în deplinătatea vieții. De asemenea, exegeza evidențiază că poporul lui Israel este singurul popor care aude glasul *Dumnezeului celui viu* și rămâne viu, viața lor viitoare fiind condiționată de ascultarea de El. Prezența lui Dumnezeu este exprimată și poate fi trăită prin cuvântul Său,

poruncile drepte și păzirea lor fiind modul în care Dumnezeu este cunoscut și găsit în mijlocul comunității.

Următoarea parte a lucrării (capitolul 3: Jurământul în numele lui Yahwe, pp. 90-146) este dedicată analizei exegetice a formulei de jurământ („Viu sunt Eu”), în cele trei locuri în care apare în Pentateuh: „Dar *viu sunt Eu* și viu e numele Meu și de slava Domnului e plin tot pământul” (Num 14,21); „Deci, spune-le: *Viu sunt Eu*, zice Domnul! După cum ați zis în auzul Meu, așa voi face cu voi” (Num 14,28); „Eu ridic la cer mâna Mea și Mă jur pe dreapta Mea și zic: *Viu sunt Eu* în veac!” (Deut 32,40). Dacă cea de-a doua parte a lucrării arată ce se înțelege prin numirea pe care omul i-o dă lui Dumnezeu, în urma experienței pe care a trăit-o în apropierea Lui (revelația de pe Sinai), această parte adâncește înțelesurile auto-revelării lui Dumnezeu: „Viu sunt Eu” (Num 14,21.28 și Deut 32,40). Frazologia declarației Îl caracterizează pe Dumnezeu ca fiind viu, din El decurgând viața și Lui aparținându-I întreaga viață. Tensiunea dintre suveranitatea divină asupra vieții și morții și accesul uman la viață prin cuvântul lui Moise este recreat în ultimul lui scurt discurs parenetic (32,45-47). Astfel, respectarea poruncilor este mai mult decât o cerință legală, este un mijloc de a trăi apropierea față de Dumnezeu. Respectarea Torei este un mijloc de actualizarea a prezenței lui Yahwe, iar îndeplinirea poruncilor permite experimentarea prezenței Lui.

Ultima parte a tezei conține o sistematizare cu privire la teologia vieții (capitolul 4: *Dumnezeul cel viu* și teologia vieții în Vechiul Testament, pp. 147-188), care conturează zona de actualizare a temei. În prima parte a acestui capitol este subliniată grija deosebită pe care o arată Dumnezeu față de viața omului, prin instituirea unei porunci care să-l protejeze pe om de orice act de încălcare a propriei demnități de chip al lui Dumnezeu. Apoi sunt prezentate sistematic principalele acțiuni prin care este subliniată existența vie a lui Dumnezeu și principalele înțelesuri ale vieții din perspectivă vechi-testamentară, iar în cele din urmă sunt reevidențiate principalele caracteristici ale Dumnezeului celui viu și ale vieții din perspectivă deuteronomică, unde tema vieții este una dintre mesajele cheie ale cărții.

Concluziile (pp. 188-190) prezintă sintetizează principalele rezultate ale cercetării, *Dumnezeul cel viu* fiind sursa și temelia întregii vieții omenești, sursă și temelie care relevă sensul profund al vieții, care provine de la Dumnezeul cel viu și Își află sensul deplin doar în relația cu El.

2. Obiectivele cercetării

Obiectivul general al tezei de doctorat este realizarea unui studiu exegetic și teologic al temei *Dumnezeul cel viu* așa cum este reflectată în Pentateuh, având în vedere că nu există o astfel de lucrare nici în spațiul teologiei biblice românești, nici în cel internațional.

Obiectivele specifice ale tezei sunt:

- Delimitarea terminologică și semantică a expresiei *Dumnezeul cel viu* care să ofere premisele prezentei cercetări și să contribuie la aprofundarea sensurilor expresiei.
- Realizarea unei analize exegetice a locurilor în care apare expresia *Dumnezeul cel viu* în Pentateuh, obiectiv care presupune un demers de înțelegere a temei *Dumnezeul cel viu*, așa cum este ilustrată în Pentateuh. Această abordare va avea la bază analiza lexical-semantică și sistematizarea ideatic-teologică a textelor scripturistice relevante pentru temă, urmărindu-se prin aceasta definirea cât mai precisă și mai complexă a temei teologice *Dumnezeul cel viu*. Plecându-se de la textul ebraic al Pentateuhului, se vor identifica locurile în care apare expresia *Dumnezeul cel viu*, iar apoi se va realiza demersul de interpretare a textelor cu ajutorul comentariilor biblice, dicționarelor, enciclopediilor, articolelor și studiilor de actualitate etc.
- Realizarea unei analize exegetice a locurilor în care apare formula de jurământ *Viu sunt Eu/Viu este Domnul*, obiectiv care va fi îndeplinit prin urmarea aceluiași pași enumerați la punctul anterior.
- Sistematizarea principalelor idei teologice referitoare la teologia vieții prin punerea în lumină a viziunii biblice asupra acestei teme.

3. Metodologia cercetării

Ca metode de cercetare în demersul nostru vom face apel la exegeza diacronică sau istorico-critică, folosindu-ne de elementele științifice ale acesteia. În primul rând, uzitând de dimensiunea istorică a acestei metode, vom interpreta textul biblic în dimensiunea sa istorică, ținând cont de contextul și de condițiile sociale, politice, religioase, culturale și lingvistice în care a fost redactat textul supus analizei. Totodată, folosind metoda exegezei istorico-critice, vom face

o interpretare critică a textului, încercând să analizăm cât mai obiectiv sintagmele și frazele analizate. Este important să precizăm că „studiul critic al textului scripturistic este chemat, de altfel, să precizeze care sunt adaosurile la textul original și să arate care dintre variantele de text sunt cele autentice”⁹, aceste elemente neaducând prejudicii de integritate dogmatică a textului.

În teologia răsăriteană cercetarea biblică nu are un scop exclusiv științific, expunerea exegetică răsăriteană fundamentându-se pe consensul tradiției patristice impregnate de dimensiunea duhovnicească¹⁰. Astfel, în analiza exegetică vom asuma rigorile de interpretare folosite de Răsăritul creștin. După interpretarea exegetică istorico-critică a textului, vom încerca să identificăm perspectiva duhovnicească care transpare din textele analizate, dimensiune care este regăsită cu precădere în scrierile patristice. Pe lângă rigorile exegetice răsăritene, vom face apel și la interpretările iudaice referitoare la textele abordate, deoarece ținând cont de faptul că evreii au fost primii destinatari ai textelor scripturistice în general, și ai Pentateuhului în special, nu putem să neglijăm aportul pe care aceștia și l-au adus la îmbogățirea înțelegerii textului scripturistic prin interpretările și explicațiile oferite din perspectiva tradiției iudaice.

4. Limite, perspective și deschideri viitoare

În urma cercetării realizate am putut vedea că textul biblic vechi-testamentar ne oferă puncte de pornire importante pentru dezvoltarea teologiei vieții, prin corelațiile care se pot face arătându-se că Dumnezeu și ascultarea Cuvântului/cuvântului Său sunt sursa întregii vieți: în paralelismul dintre cuvintele lui Dumnezeu și ființa umană care „trăiește” (Deut 8,3); în dăruirea vieții prin porunci (Deut 6,24) și la sfârșitul Cântării lui Moise (Deut 32,39); la finalul discursurilor lui Moise „El/aceasta este viața ta” (30,20). Este creată o tensiune dramatică între experiența intensă a lui Israel care aude vocea Dumnezeului cel viu (Deut 4,33 și 5,26), în urma căreia sunt uimiți că un om poate supraviețui după o astfel de întâlnire (Deut 4,33; 5,24.26), și înțelegerea faptului că tocmai ce iese din gura lui Dumnezeu va da viață omului (Deut 8,3). O altă tensiune apare între accentul pus de Moise pe decizia lui Israel între viață și moarte (Deut 30,15-20) și

⁹ IOAN CHIRILĂ, *Introducere în Vechiul Testament – manual pentru Facultățile de Teologie Ortodoxă* – (București: Basilica, 2018), 133.

¹⁰ CONSTANTIN COMAN, *Erminia Duhului. Texte fundamentale pentru o ermeneutică duhovnicească* (București: Editura Bizantină, 2002), 124.

puterea suverană a lui Dumnezeu asupra vieții sau morții, potrivit Cântării (Deut 32,39). La sfârșitul Deuteronomului Dumnezeu este ascuns, dar ascuns cu scopul de a da naștere unei căutări, în spatele „cuvântului” care este „viață” (Deut 32,47). Toate aceste paralelisme deschid perspective pentru posibilitatea de a identifica Cuvântul/cuvântul cu viața, Legea divină având rolul de a conduce spre viață, poruncile fiind lege în slujba vieții.

Vechiul Testament exprimă un realism evident, Dumnezeu nefiind prezentat ca o idee abstractă, metafizică. Atât în textul biblic, cât și în literatura iudaică existența vie a lui Dumnezeu este o axiomă. Nu există argumente raționale menite să convingă pe cineva cu privire la acest adevăr, existența lui Dumnezeu fiind implicită.

Prin expresia *Dumnezeul cel viu* se descoperă, în primul rând, faptul că Dumnezeu este Persoană, fiecare acțiune a Sa revelând o existență personală. El nu este o forță sau o putere, ci o Ființă personală, o realitate activă, comunicațională. El este viu pentru că Se mișcă (în lucrarea Lui proniatoare) și Se arată (spre deosebire de cultele idolatre unde idolii erau aduși și arătați), dar și mișcă creația prin puterea Sa dătătoare de viață și prin revărsarea iubirii Sale asupra acesteia. *Dumnezeul cel viu* lucrează, vorbește, Se comunică, poartă de grijă și conduce destinele.

Dumnezeul cel viu este însăși temelia vieții omenești. În acest sens, viața își relevă sensul său cel mai profund, aceasta nefiind adorată în ea însăși, ci pentru că vine de la Dumnezeu și Îi aparține Lui. Oriunde există viață este darul Său, El dând toate bunurile naturii. Prin urmare, viața cu El înseamnă pentru Israel și prosperitate și abundență de bunuri naturale.

Aprofundarea acestei teme, pe lângă importanța sa pentru teologia biblică, ne oferă și înțelesurile profunde ale vieții. Creația în ansamblu este plină de viață prin participarea la ciclul existențial divin, formele nomosice nefiind altceva decât firescul acestui ciclu existențial divin. Trăirea vieții în înțelesurile pe care le relevă tema *Dumnezeul cel viu* presupune o interiorizare a Cuvântului/cuvântului Său, o regăsire a sinelui în Creatorul Său, o așezare în Viața/viața cea adevărată. *Dumnezeul cel viu* este o zonă de echilibru între cunoașterea lui Dumnezeu și cunoașterea personală.

Având în vedere că în această lucrare, pentru a putea realiza o analiză aprofundată a temei, ne-am limitat la textele Pentateuhului, în viitoarele cercetări s-ar putea continua analiza modului de reflectare a temei în celălalt corpus al Vechiului Testament, în special în *Psalmi*, în literatura

sapiențială sau în profeți. De asemenea, s-ar putea studia înțelesurile expresiei și ale teologiei vieții în textele nou-testamentare, în special în *Evanghelia după Ioan*, unde teologia vieții primește o importanță deosebită.

BIBLIOGRAFIE

I. EDITII ALE SFINTEI SCRIPTURI

Sfânta Scriptură Hebraica Stuttgartensia, ed. Karl Elliger și Wilhelm Rudolph. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1987.

Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta Septuaginta, ed. Alfred Rahlfs. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1935.

Biblia Sacra, Iuxta Vulgatam Versionem. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1975.

Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament. Tipărită întâia oară la 1688 în timpul lui Șerban Vodă Cantacuzino, Domnul Țării Românești. Retipărită după 300 de ani în facsimil și transcriere cu aprobarea Sfântului Sinod, această ediție văzând acum, din nou lumina tiparului cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. București: EIBMBOR, 1997.

Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă. Tipărită în zilele Majestății Sale Carol I, regele României. Ediția Sfântului Sinod. București: Tipografia Cărților Bisericești, 1914.

Sfânta Scriptură adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament. București, Fundația pentru literatură și artă *Regele Carol II*, ²1938.

Sfânta Scriptură sau Sfânta Scriptură, ediția Sfântului Sinod. București: EIBMBOR, 1988.

Biblia sau Sfânta Scriptură, Versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania arhiepiscopul Clujului sprijinit pe numeroase alte osteneți. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod. București: EIBMBOR, 2001.

Septuaginta. Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul. vol. 1. București/Iași: Colegiul Noua Europă/Polirrom, 2004.

II. DICȚIONARE, LEXICOANE, ENCICLOPEDII, GHIDURI, CONCORDANȚE BIBLICE

BASSLER, JOUETTE M. „The Creator and Giver of Life”. În *The Anchor Bible Dictionary*, ediție de David Noel Freedman, 1010–52. 2. New York: Doubleday, 1992.

- BOTTERWECK, JOHANNES, HELMER RINGGREN, și HEINZ-JOSEF FABRY, ed. *Theological Dictionary of the Old Testament*. Traducere de David Green. Vol. XI. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 2001.
- BROWN, FRANCIS, SAMUEL R. DRIVER, și CHARLES A. BRIGGS. *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament: With an appendix containing the Biblical Aramaic, based on the lexicon of William Gesenius*. Oxford: Clarendon Press, 1906.
- BUTA, IOAN, IOAN-EUGEN BUTA, și NICOLAE-MARCEL BUTA. *Concordanță biblică*. București: Basilica, 2018.
- Concordanță biblică și dicționar de nume biblice*. Oradea: Metanoia, 2006.
- DOBSON, JOHN. *Learn Biblical Hebrew*. 2nd ed. Carlisle, United Kingdom: Piquant Editions LTD, 2005.
- DOUGLAS, JAMES DIXON, ed. „Filacterii”. În *Dicționar biblic*, I. A-J:454–55. Oradea: Cartea Creștină, 1995.
- . „Judecată”. În *Dicționar biblic*, I. A-J:719–22. Oradea: Cartea Creștină, 1995.
- . „Jurămintă”. În *Dicționar biblic*, I. A-J:728. Oradea: Cartea Creștină, 1995.
- . *The New Bible Dictionary*. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 1962.
- DOUGLAS, JAMES DIXON, și MERRIL C. TENNEY, ed. „Oath”. În *The New International Dictionary of the Bible*, 715. Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 1996.
- . *The New International Dictionary of the Bible*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 1996.
- ELWELL, WALTER A., ed. „God’s Name and God’s Glory”. În *Evangelical Dictionary of Biblical Theology*. Grand Rapids, Michigan: Baker Books, 1996.
- FREEDMAN, DAVID NOEL, ed. *Eerdmans Dictionary of the Bible*. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 1987.
- FRIBERG, TIMOTHY, BARBARA FRIBERG, și NEVA F. MILLE. *Analytical Lexicon of the Greek New Testament*. Baker’s Greek New Testament Library, vol. 4. Ada, Michigan: Baker Publishing Group, 2000.
- GESENIUS, WILHELM. *A Hebrew and English lexicon of the Old Testament, including the Biblical Chaldee*. Traducere de Edward Robinson. Boston: Crocker and Brewster, 1836.

- GORDON, CYRUS H. *Ugaritic Textbook: Grammar, Texts in Transliteration, Cuneiform Selections, Glossary, Indices*. 2nd ed. Roma: Biblical Institute Press, 1998.
- GREENBERG, MOSHE. „Oath”. În *Encyclopaedia Judaica*, ediție de Fred Skolnik. vol. 15. Nat-Per. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007.
- GWALTNEY, JR., DARRELL D., și RALPH W. VUNDERINK. „Glory”. În *Eerdmans Dictionary of the Bible*, ediție de David Noel Freedman, 507–8. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 1987.
- HIEBERT, D. EDMOND. „Life”. În *The New International Dictionary of the Bible*, ediție de James Dixon Douglas și Merrill C. Tenney, 595–96. Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 1987.
- HIRSCH, EMIL G. „The Living God”. Data accesării 1 iunie 2021. <https://jewishencyclopedia.com/articles/11703-omniscience-of-god>.
- HOLLADAY, WILLIAM LEE, WALTER BAUMGARTNER, și LUDWIG KÖHLER. *A concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament: Based upon the lexical work of Ludwig Koehler and Walter Baumgartner*. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 1988.
- JOHNSTON, P. S. „Life, Disease and Death”. În *Dictionary of the Old Testament: Pentateuch*, ediție de T. Desmond Alexander și David W. Baker, 532–36, f.a.
- KITTD, GERHARD. „dokéō, dóxa”. În *Theological Dictionary of the New Testament*, ediție de Gerhard Kittel și Gerhard Friedrich, II:232–55. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 1965.
- KOHLBERGER, JOHN R., și JAMES A. SWANSON. *The Hebrew-English Concordance to the Old Testament: With the New International Version*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 1998.
- KOHLER, KAUFMANN. „Life”. În *The Jewish Encyclopedia: A Descriptive Record of the History, Religion, Literature, and Customs of the Jewish People from the Earliest Times to the Present Day*, ediție de Isidore Singer. New York & London: Funk and Wagnalls Company, 1901. <https://jewishencyclopedia.com/articles/9976-life#anchor3>.
- LAMBDIN, THOMAS O. *Introduction to Biblical Hebrew*. New York: Charles Scribner's Sons, 1971.
- MCKENZIE, JOHN L., S. J. *Dictionary Of The Bible*. New York: A Touchstone Book, 1965.

- MITCHELL, ALAN C. „Oath”. În *Eerdmans Dictionary of the Bible*, ediție de David Noel Freedman, 978–79. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 1987.
- MULLO WEIR, CECIL J. *A Lexicon of Accadian prayers in the rituals of expiation*. London: Oxford University Press, 1934.
- MYERS, ALLEN C., ed. *Eerdmans Dictionary of the Bible*. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 1987.
- NOZEDAR, ADELE. *The Element Encyclopedia of Secret Signs and Symbols: The Ultimate A-Z Guide from Alchemy to the Zodiac*. London: Harper Element, 2008.
- RINGGREN, HELMER. „Chayah”. În *Theological Dictionary of the Old Testament*, ediție de Gerhard Johannes Botterweck, IV:324–44. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 1980.
- SCULLION, JOHN J. „God Who Creates and Blesses”. În *The Anchor Bible Dictionary*, ediție de David Noel Freedman, 1043–44. 2. New York: Doubleday, 1992.
- SEEBASS, HORST. „Bāchar”. În *Theological Dictionary of the Old Testament*, ediție de Helmer Ringgren și Johannes Botterweck, traducere de John T. Willis, II:73–87. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 1975.
- SELMAN, MARTIN. „Law”. În *Dictionary of the Old Testament. Pentateuch*, ediție de Alexander Desmond și David W. Baker, 497–515. Downers Grove: InterVarsity Press, 2003.
- TENNEY, MERRILL C. „Life”. În *The Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible*. Vol. 3. H-L. Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 1975.
- WIGODER, GEOFFREY, ed. „Alenu le-šabeah”. În *Enciclopedia iudaismului*, 34–35. București: Hasefer, 2016.
- . „Hagada”. În *Enciclopedia iudaismului*, 258–59. București: Hasefer, 2016.
- . „Sânge”. În *Enciclopedia iudaismului*, 596–97. București: Hasefer, 2016.
- . „Șema”. În *Enciclopedia iudaismului*, 655–56. București: Hasefer, 2016.
- . „Viață veșnică”. În *Enciclopedia iudaismului*, 711–13. București: Hasefer, 2016.
- . „Viață”. În *Enciclopedia iudaismului*, 710–11. București: Hasefer, 2016.

III. SURSE IUDAICE

- COHEN, ABRAHAM. *Talmudul*. Traducere de C. Litman. București: Hasefer, 2002.
- FLAVIUS JOSEPHUS. *Antichități iudaice*. Traducere de Ion Acsan. vol. I. București: Hasefer, 2002.

- FRAADE, STEVEN D. *From Tradition to Commentary: Torah and Its Interpretation in the Midrash Sifre to Deuteronomy*. Albany, NY: State University of New York Press, 1991.
- HESCHEL, ABRAHAM JOSHUA. *Theology of Ancient Judaism*. Vol. 2. London: Soncino, 1965.
- LAUTERBACH, JACOB Z., trad. *Mekhilta de-Rabbi Ishmael*. Vol. 2. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1933.
- NEUSNER, JACOB, ed. *The Babylonian Talmud: A Translation And Commentary*. Traducere de Tzvee Zahavy, Alan Avery-Peck, B. Barry Levy, Peter Haas, și Martin S. Jaffee. vol. 1. Tractate Berakhot. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 2005.
- , ed. *The Babylonian Talmud: A Translation And Commentary*. Traducere de Tzvee Zahavy, Alan Avery-Peck, B. Barry Levy, Peter Haas, și Martin S. Jaffee. vol. 2. Tractate Shabbat. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 2005.
- , ed. *The Babylonian Talmud: A Translation And Commentary*. Traducere de Tzvee Zahavy, Alan Avery-Peck, B. Barry Levy, Peter Haas, și Martin S. Jaffee. vol. 7. Tractate Megillah. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 2005.
- , ed. *The Babylonian Talmud: A Translation And Commentary*. Traducere de Tzvee Zahavy, Alan Avery-Peck, B. Barry Levy, Peter Haas, și Martin S. Jaffee. vol. 9. Tractate Ketubot. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 2005.
- , ed. *The Babylonian Talmud: A Translation And Commentary*. Traducere de Tzvee Zahavy, Alan Avery-Peck, B. Barry Levy, Peter Haas, și Martin S. Jaffee. vol. 19. Tractate Menahot. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 2005.
- . *Making God's Word Work. A guide to the Mishnah*. New York: The Continuum International Publishing Group Inc., 2004.
- . *The Social Teaching of Rabbinic Judaism: Between Israelites*. vol. II. Leiden; Boston; Köln: Brill, 2001.
- PHILO. *On the Special Laws. Books 1-3*. Traducere de Francis Henry Colson. Vol. VII. Loeb Classical Library 320. Cambridge: Harvard University Press, 1937.
- PHILON DIN ALEXANDRIA. *Opere*. Traducere de Cocoș Octavian. București, 2017.
- . *Viața lui Moise*. Traducere de Ion Acsan. București: Hasefer, 2003.
- RABINOWITZ, GAMLIEL HACOEN. *Tiv HaTehillos: The Essence of Praises A Commentary on Sefer Tehillim*. New York: Feldheim Publishers, 2008.
- SOLOMON, NORMAN, trad. *The Talmud: A Selection*. London: Penguin Group, 2009.

SOLOMOVICI, TEȘU, ed. *Talmudul: cartea sfântă a evreilor*. București: Teșu, 2008.

IV. SURSE PATRISTICE

SF. AMBROZIE AL MILANULUI. „Scrisori”. În *Scrieri. Partea a doua*, traducere de David Popescu. PSB, vol. 53. București: EIBMBOR, 1994.

CAESARIUS OF ARLES. „Sermon 108.2”. În *Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy*, ediție de Joseph T. Lienhard și Ronnie Rombs. ACCSOT, vol. 3. Downers Grove: InterVarsity Press, 2001.

SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI. *Scrieri. Partea a doua. Glăfire*. Traducere de Dumitru Stăniloae. PSB, vol. 39. București: EIBMBOR, 1992.

———. *Scrieri. Partea a patra. Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*. Traducere de Dumitru Stăniloae. PSB, vol. 41. București: EIBMBOR, 2000.

SF. CHIRIL AL IERUSALIMULUI. *Cateheze*. Traducere de Dumitru Fecioru. București: EIBMBOR, 2003.

SF. CLEMENT ALEXANDRINUL. „Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)”. În *Scrieri. Partea I*, traducere de Dumitru Fecioru, 67–162. PSB, vol. 4. București: EIBMBOR, 1982.

———. „Pedagogul”. În *Scrieri. Partea I*, traducere de Dumitru Fecioru, 163–428. PSB, vol. 4. București: EIBMBOR, 1982.

———. *Scrieri. Partea a doua. Stromatele*. Traducere de Dumitru Fecioru. PSB, vol. 5. București: EIBMBOR, 1982.

ST. CYPRIAN. „The Good of Patience”. În *Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy*, ediție de Joseph T. Lienhard și Ronnie Rombs. ACCSOT, vol. 3. Downers Grove: InterVarsity Press, 2001.

SF. DIADOH AL FOTICEII. „Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală duhovnicească, împărțit în 100 de capete”. traducere de Dumitru Stăniloae, 294–340. Filocalia, vol. 1. București: Humanitas, 2017.

EFTIMIE ZIGABENUL, și NICODIM AGHIORITUL. *Psaltirea în tâlcuirea Sfinților Părinți*. Traducere de Ștefan Voronca. Vol. I. Galați: Egumenița, 2019.

———. *Psaltirea în tâlcuirea Sfinților Părinți*. Traducere de Ștefan Voronca. Vol. II. Galați: Egumenița, 2019.

- SF. GRIGORIE CEL MARE. *Omilii la profetul Iezechiel*. Traducere de Elena Sima și Ileana Ingrid Bauer. Patristica – Seria Traduceri, vol. 8. Iași: Doxologia, 2014.
- SF. GRIGORIE DE NAZIANZ. *Cuvântări teologice (Cinci cuvântări despre Dumnezeu)*. Traducere de Gheorghe Tilea. II. București: Herald, 2013.
- SF. GRIGORIE DE NYSSA. „Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu”. În *Scrieri. Partea a doua. Scrieri exegetice, dogmatico-polemice și morale*, traducere de Teodor Bodogae, 455–77. PSB, vol. 30. București: EIBMBOR, 1998.
- . „Despre viața lui Moise”. În *Scrieri. Partea întâia*, traducere de Dumitru Stăniloae și Ioan Buga, 19–110. PSB, vol. 29. București: EIBMBOR, 1982.
- SF. GRIGORIE SINAITUL. „Despre alungarea gândurilor”. traducere de Dumitru Stăniloae, 294–340. *Filocalia*, vol. 7. București: Humanitas, 2017.
- . „Despre liniștire și despre cele două feluri de rugăciune, în 15 capete”. traducere de Dumitru Stăniloae, 294–340. *Filocalia*, vol. 7. București: Humanitas, 2017.
- SF. IOAN GURA DE AUR. *Comentar la Evanghelia de la Ioan*. Traducere de Gheorghe Băbuț. Oradea: Pelerinul român, 2005.
- . *Comentariu la Iov*. Traducere de Laura Enache. Patristica – Seria Traduceri, vol. 2. Iași: Doxologia, 2012.
- . *Scrieri. Partea a doua. Omilii la Facere (II)*. Traducere de Dumitru Fecioru. PSB, vol. 22. București: EIBMBOR, 1989.
- . *Scrieri. Partea a treia. Omilii la Matei*. Traducere de Dumitru Fecioru. PSB, vol. 23. București: EIBMBOR, 1984.
- JEROME. „Letter 130.8”. În *Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy*, ediție de Joseph T. Lienhard și Ronnie Rombs. ACCSOT, vol. 3. Downers Grove: InterVarsity Press, 2001.
- SF. MARCU ASCETUL. „Despre legea duhovnicească, în 200 de capete”. traducere de Dumitru Stăniloae, 204–18. *Filocalia*, vol. 1. București: Humanitas, 2017.
- SF. MAXIM MĂRTURISITORUL. „Cele două sute de capete despre cunoștința de Dumnezeu și iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu”. traducere de Dumitru Stăniloae, 108–72. *Filocalia*, vol. 2. București: Humanitas, 2017.
- . „Scurtă tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru”. traducere de Dumitru Stăniloae, 209–33. *Filocalia*, vol. 2. București: Humanitas, 2017.

- ORIGEN. „Commentary on the Gospel of John”. În *Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy*, ediție de Joseph T. Lienhard și Ronnie Rombs. ACCSOT, vol. 3. Downers Grove: InterVarsity Press, 2001.
- . „Omilii la cartea Numerii”. În *Scrieri alese. Partea întâia. Din lucrările exegetice la Vechiul Testament*, traducere de Teodor Bodogae, Nicolae Neaga, și Zorica Lațcu, 132–224. PSB, vol. 6. București: EIBMBOR, 1981.
- . *Omilii și adnotări la Exod*. Traducere de Adrian Muraru. Iași: Polirom, 2006.
- PSEUDO-CLEMENT. „Recognitions”. În *Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy*, ediție de Joseph T. Lienhard și Ronnie J. Rombs. ACCSOT, vol. 3. Downers Grove: InterVarsity Press, 2001.
- SF. VASILE CEL MARE. *Comentariu la cartea profetului Isaia*. Traducere de Alexandru Mihăilă. PSB. Serie nouă, vol. 2. București: Basilica, 2009.
- . „Cuvânt despre judecata lui Dumnezeu”. În *Scrieri morale și ascetice*, traducere de Isabela Alina Panaite, Florin Filimon, Laura Enache, Octavian Gordon, și Nicolae Mogage, 506–21. PSB. Serie nouă, vol. 5. București: Basilica, 2013.
- . „Despre Sfântul Duh”. În *Scrieri. Patea a treia. Despre Sfântul Duh. Corespondență (Epistole)*, traducere de Constantin Cornițescu și Teodor Bodogae, 15–92. PSB, vol. 12. București: EIBMBOR, 1988.
- . *Scrieri morale și ascetice*. Traducere de Isabela Alina Panaite, Florin Filimon, Laura Enache, Octavian Gordon, și Nicolae Mogage. PSB. Serie nouă, vol. 5. București: Basilica, 2013.

V. COMENTARIII BIBLICE

- AKIN, DANIEL L. *1,2,3 John*. NAC, vol. 38. Nashville: Broadman & Holman Publishers, 2001.
- ASHLEY, TIMOTHY R. *The Book of Numbers*. NICOT. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 1993.
- BEST, ERNEST. *A Critical and Exegetical Commentary on Ephesians*. ICC. Edinburgh: T&T Clark, 1998.
- BLOCK, DANIEL I. *Deuteronomy*. Ediție de Terry Muck. The NIV Application Commentary. Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 2012.
- BLOMBERG, CRAIG L. *Matthew*. NAC, vol. 22. Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1992.

- BRATCHER, ROBERT G., și HOWARD HATTON. *A Handbook on Deuteronomy*. UBS Handbooks. New York: United Bible Societies, 2000.
- BUDD, PHILIP J. *Numbers*. Ediție de Bruce M. Metzger, David Allen Hubbard, și Glenn W. Barker. WBC, vol. 5. Dallas, Texas: Word Book, 1984.
- CAIRNS, IAN. *Word and Presence: A Commentary on the Book of Deuteronomy*. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 1992.
- CARSON, DONALD ARTHUR, RICHARD THOMAS FRANCE, J.A. MOTYER, și G. J. WENHAM, ed. *New Bible Commentary: 21st Century Edition*. Ed. a IV-A. Leicester/Downers Grove: InterVarsity Press/InterVarsity Press, 1994.
- CHILDS, BREVARD S. *The Book of Exodus: A Critical, Theological Commentary*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 1974.
- CHRISTENSEN, DUANE L. *Deuteronomy 1:1–21:9, Revised*. Ediție de Bruce M. Metzger, David A. Hubbard, și Glenn W. Barker. WBC, vol. 6A. Dallas, Texas: Word Book, 2001.
- . *Deuteronomy 21:10-34:12*. Ediție de Bruce M. Metzger, David A. Hubbard, și Glenn W. Barker. WBC, vol. 6B. Dallas, Texas: Word Book, 2002.
- CLARKE, ADAM. *Clarke's Commentary: Numbers*. Albany, OR: Ages Software, 1999.
- CLIFFORD, RICHARD J. *Deuteronomy: With an Excursus on Covenant and Law*. Ediție de Carroll Stuhlmueller și Martin McNamara. Old Testament Message, vol. 4. Wilmington, DE: Michael Glazier, 1982.
- COLE, R. ALAN. *Exodus: An Introduction and Commentary*. The Tyndale Old Testament Commentary. Downers Grove: InterVarsity Press, 1973.
- COLE, R. DENNIS. *Numbers*. NAC, vol. 3B. Nashville: Broadman & Holman Publishers, 2001.
- Comentario al Antiguo Testamento*. 5-lea ed. La Casa de la Biblia, vol. I. Madrid/Salamanca/Navarra: Promoción Popular Cristiana/Sígueme/Verbo Divino, 2008.
- CRAIGIE, PETER C. *The Book of Deuteronomy*. NICOT. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 1976.
- DOGNIEZ, CECILE, și MARGUERITE HARL, ed. *Le Deutéronome*. La Bible d'Alexandrie, vol. 5. Paris: Éditions du Cerf, 2007.
- DRIVER, SAMUEL R. *A critical and exegetical commentary on Deuteronomy*. II. ICC. Edinburgh: T&T Clark, 1896.

- DRIVER, SAMUEL R. *Notes on the Hebrew Text of the Books of Samuel: With an Introduction on Hebrew Palaeography and the Ancient Versions, and Facsimiles of Inscriptions*. Oxford: Clarendon Press, 1890.
- DUNNAM, MAXIE D. *Galatians/Ephesians/Philippians/Colossians/Philemon*. Ediție de Lloyd J. Ogilvie. Preacher's Commentary, vol. 31. Nashville: Thomas Nelson, 1982.
- DURHAM, JOHN I. *Exodus*. WBC, vol. 3. Dallas, Texas: Word Books, 2002.
- FRETHEIM, TERENCE E. *Exodus*. Interpretation. Louisville, Kentucky, 1991.
- FRIEDMAN, RICHARD ELLIOTT. *Commentary on the Torah*. San Francisco: Harper, 2001.
- GRAY, GEORGE B. *A critical and exegetical commentary on Numbers*. ICC. New York: C. Scribner's sons, 1903.
- GROȘAN, P. DUMITRU, trad. *Introducere și comentariu la Sfânta Scriptură*. vol. II. Târgu-Lăpuș: Galaxia Gutenberg, 2007.
- GUNKEL, HERMANN. *Genesis*. Traducere de Mark E Biddle. Macon: Mercer University Press, 1997.
- HAGNER, DONALD A., și GLENN W. BARKER, ed. *Matthew 1-13*. WBC, vol. 33A. Dallas, Texas: Word Books, 1993.
- HALL, GARY HARLAN. *The College Press NIV Commentary: Deuteronomy*. Ediție de Terry Billey și Paul Kissling. Joplin, Missouri: College Press Publishing Company, 2000.
- HOSSFELD, FRANK-LOTHAR, și ERICH ZENGER. *Psalms 3: A Commentary on Psalms 101-150, Hermeneia series*. Ediție de Klaus Baltzer. Traducere de Linda M. Maloney. Minneapolis: Fortress Press, 2011.
- KEIL, CARL FRIEDRICH, și FRANZ DELITZSCH. *Commentary on the Old Testament: Genesis*. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 1996.
- KRAUS, HANS-JOACHIM. *Psalms 1-59: A Continental Commentary*. Minneapolis: Fortress Press, 1993.
- LEVINE, BARUCH A. *Numbers 1-20: A new translation with introduction and commentary*. AYBC, vol. 4. New Haven&London: Yale University Press, 2008.
- LUNDBOM, JACK R. *Deuteronomy: A Commentary*. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 2013.
- MARTIN, RALPH P. *James*. WBC, vol. 48. Dallas, Texas: Word Books, 2002.

- MAYES, A. D. H. *Deuteronomy*. New Century Bible Commentaries. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 1979.
- MCCONVILLE, JAMES GORDON. *Deuteronomy*. AOTC, vol. 5. Leicester/Downers Grove: Apollos/InterVarsity Press, 2002.
- MERRILL, EUGENE H. *Deuteronomy*. Ediție de E. Ray Clendenen. NAC, vol. 4. Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1994.
- MEYER, HEINRICH AUGUST WILHELM. *Critical and Exegetical Handbook to the Gospel of Matthew*. Traducere de Frederick Crombie. Critical and Exegetical Commentary on the New Testament, vol. 1. Edinburgh: T&T Clark, 1880.
- MILGROM, JACOB. *Numbers*. The JPS Torah Commentary 4. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1990.
- MILLAR, J. GARY. *Now Choose Life: Theology and Ethics in Deuteronomy*. New Studies in Biblical Theology, vol. 6. Grand Rapids, Michigan: Wm B. Eerdmans Publishing Co., 1998.
- MILLER, PATRICK D. *Deuteronomy*. Interpretation. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 1990.
- MURPHY, JAMES GRACEY. *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Genesis, with a New Translation*. Boston: Estes and Lauriat, 1873.
- NORTH, CHRISTOPHER R. *The Second Isaiah. Introduction, Translation and Commentary to Chapters XL-LV*. Oxford: Clarendon Press, 1964.
- NYSTROM, DAVID P. *James*. Ediție de Terry Muck. The NIV Application Commentary. Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 1997.
- OLSON, DENNIS T. *Numbers*. Interpretation. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 1996.
- ORLINSKY, HARRY M. *Notes on the New Translation of the Torah*. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1969.
- OSBORN, NOEL D., și HOWARD HATTON. *A Handbook on Exodus*. UBS Handbook. New York: United Bible Societies, 1999.
- PAGANINI, SIMONE. *Deuteronomio. Nuova versione, introduzione e commento*. Milano: Paoline Editoriale Libri, 2011.
- PROPP, WILLIAM HENRY. *Exodus 19-40: A New Translation with Introduction and Commentary*. New Haven; London: Yale University Press, 2007.

- RAD, GERHARD VON. *Deuteronomy: A Commentary*. Philadelphia: The Westminster Press, 1966.
- REYBURN, WILLIAM DAVID, și EUAN MCG. FRY. *A Handbook on Genesis*. UBS Handbook. New York: United Bible Societies, 1997.
- RICHARDSON, KURT A. *James*. Ediție de E. Ray Clendenen. NAC, vol. 36. Nashville: Broadman & Holman Publishers, 2001.
- SCHULTZ, SAMUEL J. *Deuteronomy: The Gospel of Love*. Chicago: Moody Press, 1971.
- SMALLEY, STEPHEN. *1,2,3 John*. WBC, vol. 51. Dallas, Texas: Word Books, 2002.
- SPENCE, HENRY DONALD MAURICE, și JOSEPH S. EXELL, ed. *Numbers*. The Pulpit Commentary. London & New York: Funk & Wagnalls, 2004.
- STUART, DOUGLAS K. *Exodus*. NAC, vol. 2. Nashville: Broadman & Holman Publishers, 2006.
- THOMPSON, JOHN ARTHUR. *Deuteronomy: An Introduction and Commentary*. Ediție de Donald J. Wiseman. The Tyndale Old Testament Commentary. Downers Grove: InterVarsity Press, 2008.
- TIGAY, JEFFREY H. *Deuteronomy*. The JPS Torah Commentary 5. Philadelphia: The Jewish Publication Society, 1996.
- WALTON, JOHN H., VICTOR H. MATTHEWS, și MARK W. CHAVALAS. *Comentariu cultural-istoric al Vechiului Testament*. Traducere de Silviu Tatu, Luca Crețan, și Romana Cuculea. Oradea: Casa Cărții, 2014.
- WEINFELD, MOSHE. *Deuteronomy 1-11: A New Translation with Introduction and Commentary*. AYBC, vol. 5. New Haven&London: Yale University Press, 1991.
- WILKINS, MICHAEL J. *Matthew*. The NIV Application Commentary. Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 2004.
- WOODS, CLYDE M., și JUSTIN M. ROGERS. *The College Press NIV Commentary: Leviticus-Numbers*. Joplin, Missouri: College Press Publishing Company, 2006.
- WRIGHT, CHRISTOPHER J. H. *Deuteronomy*. NIBC. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 1996.

VI. TEOLOGII ALE VECHIULUI TESTAMENT

- ANDERSON, BERNHARD W. *Contours of Old Testament Theology*. 4th ed. Minneapolis: Fortress Press, 1999.
- BAAB, OTTO JUSTICE. *Theology of the Old Testament*. Abingdon Press: Nashville, 1949.

- BRUEGGEMANN, WALTER. *Theology of the Old Testament: Testimony, Dispute, Advocacy*. Ediție de Rebecca J. Kruger Gaudino. Minneapolis: Fortress Press, 1997.
- DYRNESS, WILLIAM. *Themes in Old Testament Theology*. Downers Grove: InterVarsity Press, 1979.
- DYRNESS, WILLIAM. *Teme Ale Teologiei Vechiului Testament*. Traducere de Ruben Ologeanu. Cluj-Napoca: Logos, 2010.
- EDMOND, JACOB. *Théologie de l'Ancien Testament*. Paris: Delachaux & Niestlé, 1955.
- EICHRODT, WALTHER. *Theology of the Old Testament*. Philadelphia: The Westminster Press, 1967.
- HARRIS, ROBERT LAIRD, GLEASON LEONARD ARCHER, și BRUCE K. WALTKE, ed. *Theological Wordbook of the Old Testament*. Chicago: Moody Press, 1980.
- IMSCHOOT, PAUL VAN. *Theologie de l'Ancien Testament. Tome I*. Bibliothèque de théologie. Série III. Théologie biblique, vol. 2. Tournai: Desclée et Cie, 1954.
- . *Theologie de l'Ancien Testament. Tome II*. Bibliothèque de théologie. Série III. Théologie biblique, vol. 2. Tournai: Desclée et Cie, 1956.
- NEGOIȚA, ATHANASE. *Teologia biblică a Vechiului Testament*. București: Sofia, 2004.
- PREUSS, HORST DIETRICH. *Old Testament Theology*. Vol. 2. Edinburgh: T&T Clark, 1992.
- . *Old Testament Theology*. Vol. 1. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 1995.
- RAD, GERHARD VON. *Old Testament Theology. The Theology of Israel's profetic traditions*. Vol. II. London: SCM Press, 1965.
- VRIEZEN, THEODORUS CHRISTIAAN. *An Outline of Old Testament Theology*. 2nd ed. Oxford: Blackwell, 1970.
- WALTKE, BRUCE K., și CHARLES YU. *A An Old Testament Theology: An Exegetical, Canonical, and Thematic Approach*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 2007.
- WESTERMANN, CLAUS. *Théologie de l'Ancien Testament*. Traducere de Lore Jeanneret. Genève: Labor et Fides, 2002.
- ZIMMERLI, WALTHER. *Old Testament Theology in Outline*. Traducere de David Green. Edinburgh: T & T Clark, 1978.

VII. VOLUME ȘI STUDII DE SPECIALITATE

- ALBRIGHT, WILLIAM FOXWELL. „A Vow to Asherah in the Keret Epic”. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, nr. 94 (1944): 30–31.
- BAKER, DAVID L. *The Decalogue: Living as the People of God*. Downers Grove: InterVarsity Press, 2017.
- BARTH, KARL. *Church Dogmatics: The Doctrine of God*. Ediție de Geoffrey W. Bromiley și Thomas F. Torrance. Vol. II. First-Half-Volume. Edinburgh: T&T Clark, 1964.
- BAUMGARTEN, JOSEPH M. „A New Qumran Substitute for the Divine Name and Mishnah Sukkah 4.5”. *The Jewish Quarterly Review* 83, nr. 1/2 (1992): 1–5.
- BERKOVIĆ, DANIJEL. „Aspects and modalities of God’s presence in the Old Testament”. *Kairos: Evangelical Journal of Theology* 1 (2009): 51–72.
- BLOCK, DANIEL I. „The Grace of Torah: The Mosaic Prescription for Life (Deut. 4:1–8; 6:20–25)”. *Bibliotheca Sacra* 162, nr. 645 (2005): 3–22.
- BRECK, JOHN. *Sfânta Scriptura în Tradiția Bisericii*. Traducere de Ioana Tămăian. Cluj-Napoca: Patmos, 2008.
- BROȘTEANU, MONICA. *Numele lui Dumnezeu în Coran și în Biblie*. Iași: Polirom, 2005.
- BUD, PAULA. *Șabatul: istorie și eshatologie*. Cluj-Napoca: Limes, 2011.
- CHILDS, BREVARD. *Myth and Reality in the Old Testament*. London: SCM Press, 1962.
- CHIRILA, IOAN. *Cartea profetului Osea. Breviarum al gnoseologiei Vechiului Testament*. Cluj-Napoca: Limes, 1999.
- . „Dumnezeu viu, Dumnezeu mântuitor și cel care înviază. Cultul ca loc de întoarcere – întâlnire, vorbire – sfătuire și de cunoaștere spre înviere”. În *Cartea profetului Osea. Breviarum al gnoseologiei Vechiului Testament*, 225–28. Cluj-Napoca: Limes, 1999.
- . „Elemente de antropologie biblică: persoană/subiect, sine și suflet”. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Orthodoxa* 61, nr. 1 (2009): 49–64.
- . *Fragmentarium exegetic filonian II. Nomothetica. Repere exegetice la Decalog*. Cluj-Napoca: Limes, 2003.
- . *Introducere în Vechiul Testament – manual pentru Facultățile de Teologie Ortodoxă –*. București: Basilica, 2018.

- . *Școala pustiei: model de ucenicie în Vechiul Testament* – <https://kirioan.ro/2020/11/05/scoala-pustiei-model-de-ucenicie-in-vechiul-testament/>.
- . „Viața și Învierea – binecuvântarea cea făgăduită și nădejdea Învierii”. *Renașterea*, aprilie 2009.
- . „Viul – ființa și legile seculare ale vieții”. În *Medicii și Biserica. Familia, nașterea, tehnologii medicale de reproducere asistată (poziții teologice, medicale, juridice, filosofice)*, ediție de Mircea Gelu Buta, 29–35. Vol. IV. Cluj-Napoca: Renașterea, 2006.
- CHOURAQUI, ANDRÉ. *Cele Zece Porunci ale zilelor noastre*. Traducere de Nicoleta Neagoe. București: Humanitas, 2013.
- CLAASSENS, L. JULIANA M. *The God Who Provides: Biblical Images of Divine Nourishment*. Nashville: Abingdon Press, 2004.
- CLINES, D. J. A. „The Tree of Knowledge and the Law of Yahweh (Psalm XIX)”. *Vetus Testamentum* 24, nr. 1 (1974): 8–14.
- COATS, GEORGE W. „The God of Death: Power and Obedience in the Primeval History”. *Interpretation: A Journal of Bible and Theology* 29, nr. 3 (1975): 227–39.
- COETSEE, ALBERT J. „YHWH and Israel in terms of the Concept of Life in Deuteronomy”. *Old Testament Essays* 32, nr. 1 (2019): 101–26.
- COLLINS, RAYMOND F. *Studies on the first letter to the Thessalonians*. Peeters: Leuven University Press, 1984.
- COMAN, CONSTANTIN. *Erminia Duhului. Texte fundamentale pentru o ermeneutică duhovnicească*. București: Editura Bizantină, 2002.
- DAY, JOHN. „Echoes of Baal’s Seven Thunders and Lightnings in Psalm XXIX and Habakkuk III 9 and the Identity of the Seraphim in Isaiah VI”. *Vetus Testamentum* 29, nr. 2 (1979): 143–51.
- DELCOR, MATHIAS. „Les Attaches Littéraires, L’Origine Et La Signification De L’Expression Biblique «Prendre a Temoin Le Ciel Et La Terre»”. *Vetus Testamentum* 16, nr. 1 (1966): 8–25.
- DOMINIK MARKL. „Deuteronomy’s Frameworks in Service of the Law (Deut 1–11; 26–34)”. În *Deuteronomium, Tora für eine neue Generation*, ediție de Georg Fischer, Dominik Markl, și Simone Paganini. Beihefte zur Zeitschrift für altorientalische und biblische Rechtsgeschichte, Bd. 17. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2011.

- DRIVER, SAMUEL R. *An Introduction to the Literature of the Old Testament*. New York: Charles Scribner's Sons, 1906.
- EHRENREICH, ERNST. *Wähle das Leben! Deuteronomium 30 als hermeneutischer Schlüssel zur Tora*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2011.
- EICHRDODT, WALTHER. „Covenant and Law: Thoughts on Recent Discussion”. *Interpretation: A Journal of Bible and Theology*, nr. 20 (1966): 302–21.
- EVERDING, EDWARD H. *The Living God: A Study in the Function and Meaning of Biblical Terminology*. Harvard: teză de doctorat nepublicată, 1968.
- FAUR, JOSÉ. „The Biblical Idea of Idolatry”. *The Jewish Quarterly Review* 69, nr. 1 (1978): 1–15.
- FRANCE, RICHARD THOMAS. *The Living God*. London: Inter-Varsity Press, 1970.
- FRANK-DUQUESNE, ALBERT. *Le Dieu Vivant de la Bible*. Paris: Editions Franciscaines, 1950.
- FRETHEIM, TERENCE E. „Law in the Service of Life: A Dynamic Understanding of Law in Deuteronomy”. În *A God So Near: Essays on Old Testament Theology in Honor of Patrick D. Miller*, ediție de Brent A. Strawn și Nancy R. Bowen, 183–200. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2003.
- GEERLINGS, WILHELM. „The Decalogue in Augustine's Theology”. În *The Decalogue in Jewish and Christian Tradition*, ediție de Henning Graf Reventlow și Yair Hoffman, 106–17. The Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies 509. New York; London: T&T Clark International, 2010.
- GERSTENBERGER, ERHARD. „Covenant and Commandment”. *Journal of Biblical Literature* 84, nr. 1 (1965): 38–51.
- GOODWIN, MARK J. *Paul, Apostle of the Living God: Kerygma and Conversion in 2 Corinthians*. Harrisburg, Pennsylvania: Trinity Press International, 2001.
- GREENBERG, MOSHE. „The Hebrew Oath Particle Ḥay/Ḥē”. *Journal of Biblical Literature* 76, nr. 1 (1957): 34–39.
- GRONAU, KARL. *De Basilio, Gregorio Nazianzeno Nyssenoque Platonis imitatoribus*. Göttingen, 1908.
- HABEL, NORMAN C. „Appeal to Ancient Tradition as a Literary Form”. *Zeitschrift Für Die Alttestamentliche Wissenschaft* 88, nr. 2 (1976): 253–72.
- HALBERSTAM, CHAYA. „Was Cain Innocent? The Early Rabbis Interpret Guilt”. *Studies in Law, Politics and Society* 36 (2005): 127–40.

- HENRY, CARL F. H. „The Living God of the Bible”. *Southern Baptist Journal of Theology* I, nr. 1 (1997): 16–32.
- HICKS-KEETON, JILL. *Rewritten Gentiles: Conversion to Israel's 'Living God' and Jewish Identity in Antiquity*. Teză de doctorat: Duke University, 2014.
- HOLLIDAY, WILLIAM. *The Root shûb in the Old Testament*. Leiden: Brill, 1958.
- IOSIF HAZZAYA. *Scriseri duhovnicești*. Traducere de Agapie Corbu. Arad: Sfântul Nectarie, 2019.
- KANG, YOUTAEK. „God as teacher: studies on Deut 5-8 and Exodus 16”. Durham University, 2002.
- KNOWLES, MICHAEL P. „«The Rock, His Work Is Perfect»: Unusual Imagery for God in Deuteronomy XXXII”. *Vetus Testamentum* 39, nr. 3 (1989): 307–22.
- KRAUS, HANS-JOACHIM. „Der lebendige Gott”. *Evangelische Theologie* 27, nr. 4 (1967): 169–200.
- LABUSCHAGNE, C. J. *The Incomparability of Yahweh in the Old Testament*. Leiden: Brill, 1966.
- LANG, BERNHARD. „No God but Yahweh: The Origin and Character of Biblical Monotheism”. *Concilium* 177 (1985): 41–49.
- LEHMAN, MANFRED. „Biblical Oaths”. *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 81 (1969): 74–92.
- LENCHAK, TIMOTHY A. *Choose Life! A Rhetorical Critical Investigation of Deuteronomy 28, 29, 30, 32*. Roma: Gregorian & Biblical Press, 1993.
- LEVENSON, JON D. „Who Inserted the Book of the Torah?” *The Harvard Theological Review* 68, nr. 3/4 (1975): 203–33.
- LIEBERMAN, SAUL. *Greek in Jewish Palestine*. New York: The Jewish Theological Seminary Press, 1942.
- MACDONALD, NATHAN. *Not Bread Alone: The Uses of Food in the Old Testament*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2008.
- MAGNETTI, DONALD L. „The Function of the Oath in the Ancient Near Eastern International Treaty”. *American Journal of International Law* 74, nr. 4 (1978): 815–29.
- MARKL, DOMINIK. *Der Dekalog als Verfassung des Gottesvolkes: Die Brennpunkte einer Rechtshermeneutik des Pentateuch in Exodus 19-24 und Deuteronomium 5*. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 2007.
- . „The Ten Words Revealed and Revised: The Origins of Law and Legal Hermeneutics in the Pentateuch”. În *The Decalogue and its Cultural Influence*, ediție de Dominik Markl, 13–27. Hebrew Bible Monographs 58. Sheffield: Sheffield Phoenix Press, 2013.

- . „This Word is Your Life: The Theology of ‘Life’ in Deuteronomy”. În *Gottes Wort im Menschenwort: Festschrift für Georg Fischer SJ zum 60. Geburtstag*, ediție de Dominik Markl, Claudia Paganini, și Simone Paganini, 71–96. Österreichische Biblische Studien 43. Frankfurt: Peter Lang GmbH, 2014.
- MCCARTHY, DENNIS J. „Notes on the Love of God in Deuteronomy and the Father-Son Relationship between Israel and Yahweh”. *The Catholic Biblical Quarterly* 27, nr. 2 (1965): 144–47.
- . *Treaty and Covenant: A Study in Form in the Ancient Oriental Documents and in the Old Testament*. Biblical Institute Press, 1978.
- MCCONVILLE, JAMES GORDON, și J. G. MILLAR, ed. *Time and Place in Deuteronomy*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1994.
- MCCONVILLE, JAMES GORDON. *Grace in the End. A Study in Deuteronomistic Theology*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 1993.
- MCKAY, J. W. „Man’s Love for God in Deuteronomy and the Father/Teacher – Son/Pupil Relationship”. *Vetus Testamentum* 22, nr. 4 (1972): 426–35.
- METTINGER, TRYGGVE N. D. *The Dethronement of Sabaoth: Studies in the Shem and Kabod theologies*. Lund: CWK Gleerup, 1982.
- MIHĂILĂ, ALEXANDRU. „Despre numele dumnezeiesc Iahve”. *Studii Teologice*, nr. 1 (2007): 27–43.
- . „Numele cel viu al lui Dumnezeu”. Data accesării 25 mai 2021. <https://ziarullumina.ro/teologie-si-spiritualitate/theologica/numele-cel-viu-al-lui-dumnezeu-155864.html>.
- MOLTMANN, JÜRGEN. *The Living God and the Fullness of Life*. Traducere de Margaret Kohl. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 2015.
- MORAN, WILLIAM L. „The Ancient Near Eastern Background of the Love of God in Deuteronomy”. *The Catholic Biblical Quarterly* 25, nr. 1 (1963): 77–87.
- MORGENSTERN, JULIAN. „Deutero-Isaiah’s Terminology for «Universal God»”. *Journal of Biblical Literature* 62, nr. 4 (1943): 269–80.
- NIDITCH, SUSAN. *Ancient Israelite Religion*. London: Oxford University Press, 1997.
- NOICA, RAFAIL. *Cultura Duhului*. Ed. a doua. Alba-Iulia: Reîntregirea, 2017.

- ODEN, THOMAS C. *The Living God. Sistematic Theology: Volume One*. San Francisco: Harper & Row, 1987.
- OLBRICHT, THOMAS H. „The Theology of the Old Testament”. În *World and Literature of the Old Testament*, ediție de John T. Willis, 225–345. Joplin, Missouri: College Press Publishing Company, 1979.
- OLSON, DENNIS T. *The Death of the Old and the Birth of the New: The Framework of the Book of Numbers and the Pentateuch*. Chico, California: Scholars Press, 1985.
- ONEȚIU, ELENA. „Delimitări conceptuale în aprofundarea temei Yahwe hai”. În *Studia Doctoralia. Comunicările conferinței naționale a doctoranzilor în Teologie Ortodoxă*, 1:51–68. București: Basilica, 2018.
- . „Ascultarea glasului Dumnezeuului celui viu și rămânerea în viață. Repere exegetice la Deuteronom 4,33”. În *Slujind Adevărul, slujim pe Dumnezeu și pe oameni: aspecte ale cercetărilor doctorale actuale*, ediție de Viorel Sava, 59–71. Iași: Doxologia, 2019.
- PAPOLA, GRAZIA. *Alleanza Di Moab: Studio Esegético Teológico Di Dt 28,69-30,20*. Roma: Gregorian & Biblical Press, 2008.
- PAȘCA-TUȘA, STELIAN. *Doamne miluiește - premisă a rugăciunii inimii în psalmi*. Cluj-Napoca: Limes, 2015.
- . „Numele lui Dumnezeu, semn al prezenței personale și acțiunea sa izbăvitoare (sotirică)”. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Orthodoxa* 55, nr. 1 (2010): 15–26.
- . „Psalm 4 – Isagoge, Exegesis and Theologica Interpretation (Part II)”. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Orthodoxa* 61, nr. 2 (2016): 5–24.
- PEDERSEN, JOHANNES. *Israel: Its Life and Culture*. Vol. 1. London: Oxford University Press, 1926.
- POP, TIBERIU EMERIC. *Numele lui Dumnezeu în Vechiul Testament*. Făgăraș: Agape, 2000.
- POPA, VIOREL. „Alegerea lui Israel – act al iubirii lui Dumnezeu față de întreaga creație”. *Orizonturi Teologice*, nr. 1 (2007): 60–74.
- . „Alegerea lui Israel – act unilateral impus de Iahve?” *Orizonturi Teologice*, nr. 1 (2015): 98–111.
- POUDRIER, ROGER. *Souffle de vie, l'Esprit Saint dans la Bible*. Montréal: Médiaspaul, 1997.
- PRILIPCEANU, CRISTIAN. *Teologia numelor divine din Vechiul Testament*. Iași: Doxologia, 2014.

- QUENOT, MICHEL. *De la icoană la ospățul nupțial: chipul, cuvântul și trupul lui Dumnezeu*. Ediție de Ștefan Ionescu-Berechet și Adrian Tănăsescu-Vlas. Traducere de Lucian Dragoș. București: Sophia, 2007.
- RAD, GERHARD VON. „«Righteousness» and «Life» in the Cultic Languages of the Psalms”. În *The Problem of the Hexateuch: And Other Essays*, 243–66. Edinburgh; London: Oliver & Boyd, 1966.
- REVIV, HANOCH. „The Traditions Concerning the Inception of the Legal System in Israel: Significance and Dating”. *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 94, nr. 4 (1982): 566–75.
- RINGGREN, HELMER. *Israelite religion*. Minneapolis: Fortress Publishers, 1966.
- ROFÉ, ALEXANDER. „David Overcomes Goliath (1 Samuel 17) Genre, Text, Origin and Message of the Story”. *Henoch* 37 (2015): 66–100.
- . „The Monotheistic Argumentation in Deuteronomy IV 32-40: Contents, Composition and Text”. *Vetus Testamentum* 35, nr. 4 (1985): 434–45.
- RUITEN, J.T.A.G.M. VAN. „The Use of Deuteronomy 32:39 in Monotheistic Controversies in Rabbinic Literature”. În *Studies in Deuteronomy: In Honour of C.J. Labuschagne on the Occasion of His 65th Birthday*, ediție de García Martínez, A. Hilhorst, J. T. A. G. M. van Ruiten, și A. S. Woude, 223–41. Supplements to Vetus Testamentum 53. Leiden: Brill, 1994.
- SABOURIN, LEOPOLD. „Glory of God”. În *The Oxford Companion to the Bible*, ediție de Bruce M. Metzger și Michael David Coogan, 254–55. New York; Oxford: Oxford University Press, 1993.
- SAHAROV, SF. SOFRONIE. *Nașterea întru Împărăția cea neclătită*. Traducere de Rafail Noica. Alba-Iulia: Reîntregirea, 2003.
- SAKENFELD, KATHARINE D. „The Problem of Divine Forgiveness in Numbers 14”. *The Catholic Biblical Quarterly* 37, nr. 3 (1975): 317–30.
- SAWYER, JOHN F. A. „Hebrew Words for the Resurrection of the Dead”. *Vetus Testamentum* XXIII, nr. 2 (1973): 218–34.
- SCHULTZ, SAMUEL J. *Călătorie prin Vechiul Testament*. Oradea: Cartea Creștină, 2008.
- SEGAL, MOSHE. „On the Structure of Oath and Vow Statements in Hebrew”. *Leshonenu* 1 (1929): 215–27.

- SEMEN, PETRE. „Învățătura despre suflet în cărțile Vechiului Testament”. *Studii Teologice*, nr. 9–10 (1977): 672–82.
- SHAFFER, BYRON E. „The Root *bhr* and Pre-Exilic Concepts of Chosenness in the Hebrew Bible”. *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 89, nr. 1 (1977): 20–42.
- SIEVERS, EDUARD. *Metrische Studien. Studien zur Hebräischen Metrik*. Vol. 1. Leipzig: Teubner, 1901.
- SKEHAN, PATRICK W. „Structure of the Song of Moses in Deuteronomy (Deut 32:1-43)”. *The Catholic Biblical Quarterly* 13, nr. 2 (1951): 153–63.
- SMITH, MARK S. *The Origins of Biblical Monotheism: Israel's Polytheistic Background and the Ugaritic Texts*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- THISLTON, ANTHONY C. „The Supposed Power of Words in the Biblical Writings”. *The Journal of Theological Studies* 25, nr. 2 (1974): 283–99.
- THOMPSON, JOHN ARTHUR. „Israel's «Haters»”. *Vetus Testamentum* 29, nr. 2 (1979): 200–205.
- . *The Ancient Near Eastern Treaties and the Old Testament*. London: The Tyndale Press, 1964.
- . „The Significance of the Ancient Near Eastern Treaty Pattern”. *Tyndale Bulletin* 13 (1963): 1–6.
- TOFANĂ, STELIAN. *Intoducere în studiul Noului Testament. Evangheliile după Luca și Ioan: problema sinoptică*. Vol. 3. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2001.
- TOFANĂ, STELIAN. *Intoducere în studiul Noului Testament. Evangheliile după Luca și Ioan: problema sinoptică*. Vol. 3. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2001.
- . „Cuvântarea despre Iisus «Pâinea vietii» (In. cap. 6). Repere în teologia ioaneică sacramentală”. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Orthodoxa* XLV, nr. 1–2 (2000): 73–94.
- URBACH, EPHRAIM E. *The Sages. Their Concepts and Beliefs*. Traducere de Israel Abrahams. Jerusalem: Magnes Press, The Hebrew University, 1979.
- VAN LEEUWEN, RAYMOND C. „What Comes out of God's Mouth: Theological Wordplay in Deuteronomy 8”. *The Catholic Biblical Quarterly* 47, nr. 1 (1985): 55–57.
- VLADIMIRESCU, MIHAI VALENTIN, și MIHAI CIUREA. *Numele lui Dumnezeu în Vechiul Testament*. II. Craiova: Universitaria, 2012.

- VOGT, PETER T. „Religious concepts in the theology of Deuteronomy: a re-appraisal of Deuteronomic theology and the significance of Torah”. PhD thesis, University of Gloucestershire, 2003.
- WALKER, NORMAN. „Concerning «Hû» and «Anî Hû»”. *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 74 (1962): 205–6.
- WARD, TIMOTHY. *Words of life: Scripture as the living and active word of God*. Downers Grove: InterVarsity Press, 2009.
- WARE, KALLISTOS. *Rugăciune și tăcere în spiritualitatea ortodoxă. Puterea numelui sau despre Rugăciunea lui Iisus. Isihia și tăcerea în rugăciune*. Traducere de Gabriela Moldoveanu și Siluana Vlad. București: Christiana, 2003.
- WARNER DAY, ADAM. „Eating Before the Lord: A Theology of Food According to Deuteronomy”. *Journal of the Evangelical Theological Society* 57, nr. 1 (f.a.): 85–97.
- WEINFELD, MOSHE. *Deuteronomy and the Deuteronomic School*. Oxford: Clarendon Press, 1970.
- WEVERS, JOHN WILLIAM. „The LXX Translator of Deuteronomy”. În *IX Congress of the International Organization for Septuagint and Cognate Studies. Cambridge, 1995*, ediție de Alwyn Taylor Bernard, 57–89. Atlanta, Georgia: Scholars Press, 1997.
- . „Yahweh and its Appositives in LXX Deuteronomium”. În *Studies in Deuteronomy: in honour of C.J. Labuschagne on the occasion of his 65th birthday*, ediție de Casper J. Labuschagne și Florentino García Martínez. Supplements to Vetus Testamentum 53. Leiden; New York: Brill, 1994.
- WHITLEY, C. F. „Covenant and Commandment in Israel”. *Journal of Near Eastern Studies* 22, nr. 1 (1963): 37–48.
- WIFALL, WALTER. „The Breath of His Nostrils: Gen 2:7b”. *The Catholic Biblical Quarterly* XXXVI, nr. 2 (1974): 237–40.
- WILLIS, JOHN T. „Man Does Not Live by Bread Alone”. *Restoration Quarterly* 16, nr. 3–4 (1973): 141–49.
- WILLIS, TIMOTHY M. „‘Eat and Rejoice Before the Lord’: The Optimism of Worship in the Deuteronomic Code”. În *Worship and the Hebrew Bible: Essays in Honor of John T. Willis*, ediție de M. Patrick Graham, Rick R. Marrs, și Steven L. McKenzie. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1999.
- WOLFF, HANS-WALTER. *Anthropology of the Old Testament*. Philadelphia: Fortress, 1974.

ZIEGLER, YAEL. „«As the Lord Lives and as Your Soul Lives»: An Oath of Conscious Deference”.
Vetus Testamentum 58 (2008): 117–30.